

CLAVDIOPOLI

Novae Seriel MDCCLXXX. die XV. & XXXI. Dec. Totivs Seriel
VOL. IV. Nr. IX. & X. IV. ANNALE OPVS. VOL. VIII. Nr. LXXIX & LXXX.

ACTA COMPARATIONIS LITTERARVM VNIVERSARVM.

ZEITSCHRIFT FÜR VERGLEICHENDE LITTERATUR.

JOURNAL DE LITTÉRATURE COMPARÉE.

FOLHAS DE LITTERATURA
COMPARATIVA.

GIORNALE DI LETTERATURA
COMPARATA.

PERIÓDICO DE LITERATURA
COMPARADA.

JOURNAL OF COMPARATIVE LITERATURE.

TIDSKRIFT FÖR JEMFÖRANDE
LITERATUR.

TIDJSCHRIFT VOOR VERGELIJKENDE
LETTERKUNDE.

TIMARIT FYRIR BÖKMENTA
SAMANBURDH.

ÖSSZEHASONLÍTÓ IRODALOMTÖRTÉNELMI LAPOK.

Miservm est et vile problema, vnivs tantvm nationis scriptorvm doctvm esse: philosophico quidem ingenio hic quasi terminvs nullo pacto erit acceptvs. Tale enim ingenivm in tractando fragmento (et quid aliud quam fragmentum est natio quaeque quavis singlaris?) acqviescere non potest.

SCHILLER. (Epistola ad KÖRNERVM.)

FVNDATORES ET EDITORES: SAMUEL BRASSAI & HUGO DE MELTZL.
Socii operis:

Abshoff E., Münster.	Felméri L., Kolozsvár.	Minckwitz J., Leipzig.	Stempel M., Berlin.
Mme Adam E. (I. Laumber), Paris.	Fraccaroli G., Verona.	Mistral F., Maillane.	Storck W., Münster.
Amiel Frédéric, Genève.	Gierse A., Naumburg.	Mitko E., Cairo.	Van Straalen S., London.
Anderson R., Madison, Wis.	Gwinner W., Frankfurt a.M.	De la Montagne V. A. Antwerpen.	Strong H. A., Melbourne, (Australia, Victoria).
Avenarius R., Zürich.	Hart H., Bremen.	Nerrlich P., Berlin.	Szabó K., Kolozsvár.
Baynes J., London.	Hart J., Berlin.	Olavarría y Ferrari E. México.	Szamosi J., Kolozsvár.
De Beer T. H., Amsterdam.	Hóman O., Kolozsvár.	Öman V., Örebro (Sverige).	Szász Károly, Budapest.
De Benjumea N. D., London.	Jakudjsian Werthanes, Brassó (Constantinopol.)	Patuzzi G. L., Verona.	Szilágyi Sándor, Budapest.
Benthien P., Valparaiso. (Chile.)	Imre S., Kolozsvár.	De Peñar B. L., (La Rivera). Granada.	Szilási G., Kolozsvár.
Bergmann F. W., Strassburg.	Ingram J., London.	Phillips jr. H., Philadelphia.	Teichmann A., Basel.
Betteloni V., Verona.	Jochumsson M., Rejkjavik.	Podhorszky L., Paris.	Teza E., Pisa.
Biadego G., Verona.	Kanitz A., Kolozsvár.	Pott A., Halle a.S.	Thorstéinsson S., Reykjavik.
Bozzo G., Palermo.	Katscher L., London.	Rapisardi M., Catania.	De Türk A., Kolozsvár.
Butler E. D., London.	Psse Koltzoff-Massalsky H., (Dora d'Istria), Firenze.	Rolland E. Aunay sous Anneau.	v. Walther F., St. Petersburg
Cannizzaro T., Messina.	Körber G., Breslau.	Rollett H., Baden (b. Wien.)	Vogler M., Leipzig.
Carrion A. L., Malaga.	Mrs Kroeker-Freiligrath London.	Sabatini F. Roma.	Volger O., Frankfurt a/M.
Cassone G., Noto (Sicilia).	Kürschner J., Berlin.	Sanders D., Alt-Strelitz.	Várady Antal, Rózsza-Pusztá.
Chattopádhjáya Nisi Kántá Paris (Calcutta.)	Lindh Th., Borgia.	Scherr J., Zürich.	Wenzel G., Dresden.
Conte Cipolla F., Verona.	De Maza P., Cádiz.	Schmitz F. J. Aschaffenburg.	Wernecke H., Weimar.
Dahlmann R., Leipzig.	Máinez B. L., Cádiz.	Schott W., Berlin.	Weske M., Dorpat.
Dederding G., Berlin.	Martialis Th., London.	De Spuches Principe Di Galati, Palermo.	Wessely J. E., Leipzig.
Diósi A., London.	Mayet P., Tokai (Yédo.)	Staufe-Simiginowicz L. A., Czernowitz.	Whitehead Ralph Kildrum- my (Scotland).
Espino R. A., Cádiz.	Meltzl O. Nagy-Szeben.	Sterio P., Messina.	Wolter E., Moskau.
Falck P., Reval.	Mereer P., Melbourne.		Miss Woodward A. (Fore- stier A.) Philadelphia.
Farkas L., Kolozsvár.	Milelli D., Milano.		Miss Zimmerh H., London.

Sämtliche artikel der ACLV, eines polyglotten halbmonatlichen organs, zugleich für höhere über-
setzungs-kunst und sogenannte weltliteratur, sind original-beiträge, deren nachdrucks-, bez. übersetzungs-
recht vorbehalten bleibt. — Im rein-litterar. verkehr der ACLV sind alle sprachen der welt gleichberechtigt. Beiträge in
entlegeneren idiomem wolle man mit interlinearversion, in einer der XI tielsprachen, event. auch transcription, versehen.

KOLOZSVÁR
BUREAU: FÖTÉR 30. (HONGRIE).

LONDON

TRÜBNER AND CO. AMERICAN, EUROPEAN AND ORIENTAL LITERARY AGENCY, 57, AND 59, LUDGATE HILL.

Sommaire des Nos LXXIX & LXXX. Az Atlamál álomjelenete stb. p. 129. — Peiffana. XXIX (60) — XXXI (62) p. 154. — Symmika. (Thorsteinsson. Danzkvaedhi Ineditum. M. Izlandi táncdal.) p. 156. — Bibliographie. p. 158. Correspondance. p. 158.

AZ ATLAMÁL ÁLOMJELENETE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A GÓT-Ó-IZLANDI HAGYOMÁNYOK MAGYAR TANUSÁGAIRA. *)

Hogy ha végig nézünk az ó-izlandi és többi éjszaki germanok népköltésén, valamint az ezzel legszorosabb rokonságban álló angolszász, továbbá ó-álnémet, de különösen ófelnémet, és középfelnémet irodalmak epói poezisén, bámulva állunk meg a kizárólagosan Attila dicsőítésére, illetőleg nagyszerű sorsának magasztalására összehalmozott, s részben világirodalmi jelentőségre vergődött termékek sokasága előtt. És bármiként burkolná a költői phantazia romanticus ködbe az alakokat, kénytelenek vagyunk bevallani, hogy ebben több valóság rejlik. Ott van az angolszász Scōpis vidsíðli és a Valdere; az ó-éjszaki kétrendbeli *Edda*, jelesen a két Atli (Attila)-dalgával; és a nagyszerű sáta irodalom, a többi közép-skandináv emlékek, az ó-dán kámpviser, részben még kiadatlanok, és

*) Ily cz. alatt: az „*Eddabeli Atlamál és a gót-ó izlandi hagyományok magyar tanúságai*“ f. értekezés lényeges tartalmának nagyobb része már megjelent a helybeli Magyar Polgár f. é. néhány juniusi számában. Ezt az értekezésemet több barátom, jelesen Brassai kívánatára, közlöm ezen a helyen is, még pedig javított és bővített alakban, noha már 13 példány különnyomatban is megjelent — csak hogy ott is még több detailban tévesen és hiányosan. A MP értekezése Dr. Szabó Károlyhoz volt címelve, mint a kinek első sorban vág szakmájába. Annnyival is inkább engedtem az említett felhívásnak, mivel a M P szerkesztőjéhez adott kéziratomnak fájdalom csak (általam) csonkítva juthatott hely s jelesen az Atlamál eredeti szövege kiesett, mely azonban a M P olvasóinak ott megígértett.

több effélék; az indirekt nyomoktól, mint Saxo Grammaticus ó-szász „carmen speciosissimum“ jától egészen eltekintve, az ófelnémet Hildebrandének, a latin-ófelnémet Waltharius-, s végül a középfelnémet Nibelung-ének-irodalom, mely e német Ilias körül csoportosulva, szebbnél szebb gyümölcsöt hajtott oly nagy számmal, hogy alig olvashatni meg. (Az egyetlen Nibelungenlied tudvalevőleg több mint 29 rendb. codexben jött reánk, melyek közül egyik, az F, még bérczes hazánkba is kallódott el.) A humo-gót elveszett archetypont pedig száz meg száz variációban ismételhette hajdanában az egész germán középkor; minek kézzelfogható bizonyítékai a következő jobbára ép alakban fennmaradt pusztán kfn. eposok: Klage; Biterolf és Dietleib; Detre ósei és megmenekülése; Ravennai ütközet; Ermanrich halála (röpv), két rendbeli Walther és Hildegunde; eltekintve a többi középfelnémet költeményektől, melyekben első sorban Attila vasalhusai Detre és Hildebrand stb. szerepelnek. (Sigenot, Ecken Ausfart, Rosengarten, Wolfdietrich, Luarin, Goldemar stb.)

Honnan ez a rendkívüli érdeklődés? Ezt a rejtélyt, nézetem szerint, legelőször Holtzman Adolf, a heidelbergi tanár († 1870) fejtette meg, de csak egyelőre. Mert több mint egy ember életének studiumát követeli ez az óriási Attila-irodalom. *) Holtzmann első volt, ki határozottan kijelentette, hogy csak a magyar német küzdelmek a vezérek korában hozhatták létre a kfn. költés remekjét a Nibelungéneket, melyben a 10. százbéli

*) L. a C cod. egyedüli authenticus és legősibb szövege szerint kiadott olcsó (talléros) iskola kiadásához csatolt bevezetését: „Schulausg des. NL in der ältesten gestalt . . . mit Wörterbuch etc.“ v. Holtzmann 3. umgearb. Aufl. v Holder Stuttg. 1874. A „volksausgabe“-je (ib.) 1 M.

német csak gót elődeinek nemzeti reakcióját látta visszatükrözve, vagy más szóval, hogy, bármiként tagadja is a historia, megadta a poezis rég a helyes feleletet a hun-magyar kérdésre: tökéletes identikusoknak vallván a magyart a húnnal. (Holtzmann szerint, a tulajdonképpeni magyarokkal foglalkozó „második“ része a hajdani ofn. nagy eposznak szinte egészen elveszett. Nézetem szerint ez az elveszett ofn. eposz nem csak hogy trilogia volt (a mennyiben a középső rész Nagy Károly császárról és az Avarokról szól,) hanem az elveszett óriási költemény — valóságos magyaró-hunno-german Mahabharata — egyes foszlányait fenntartotta a magyar nép is, t. i. a Lehel-mondában stb.)

Igen természetes dolog, hogy a két nagy szomszédnak évezter antagonizmusát megörökítő nemzeti eposz minden egy nyelvűség és természetesen egyoldalú felfogás daczára, csak két rendbeli nép tradícióiból nőhetne ki magát.

A ki valaha hallott hadifoglyokat énekelni és látta mi módon sajátítják el a sikerültebb nótákat a győztes fél őrei s mi hamar terjesztik; az jól tudja: hogyan születik a nemzeti eposz? Minden kételyt kizáró tény tehát, hogy a száz meg száz germán Attila-költemények, illetőleg töredékek, mind megannyi historiai okmányai egyszersmind hazai magyar történelmünknek.

A tér szűke miatt csak egy ide vágó adatot említek. Ki ne ismerné, már hogy ha máshonnan nem Petőfiből, a véres kardot:

„Háboruba hitták a magyart,
Főlhívó jelül mint hajdanában
Országserzte járt a véres kard!“

Eppen így köldték az ó-izlandiak a *herör*-t (vérbe mártott nyilveszűt: Olafs Helga Saga c. 118 stb) És miután elismert tény, hogy a nyilveszű csak hun-magyar 1545

nemzeti fegyver, világosan látható, hogy a magyar véres jel eredetileg csak nyilveszű lehetett. Hiszen látni fogjuk azonnal, hogy az ó-kandinav nép még más nyomait is tartotta fenn (a gót utján) a hun-magyar régiségeknek.

Világos, hogy tudományosan itt egyelőre csak közös tradíciókról lehet szó s ha meggondoljuk, hogy hány száz vagy akár ezer évig lehettek szomszédok a legrégibb gót népek (jelesen alanok) és hunok, míg a keleti gót, t. i. a Hermanarich-féle nagy birodalmat (saját hazánkban,) teszi tönkre Balambér (375), még pedig alan (gót) vasallusaival szövetkezve; akkor bizony nincs mit csodálkozni azon, hogy a kevés hun tulajdonnév és egyéb emlék, melyet birunk, gót eredetű (l. p. Jornandes *strava*-ját is, melyet Szabó Károly, Vezérek kora, nem jól magyaráz), nóha itt is igen könnyen lehet a célon túl löni.*) Másrészt azonban határozottan kiemelendő, hogy a reánk maradt gót biblia szókincsében is hun szavakra bukkanunk. Rég török fejüket a német germanisták: hogy miként magyarázzák meg azt a néhány *p* előhangot tisztán nem görög, vagy latin származású idegen szavakban Vulfilá-nál? Ezeknek valahára meg kell mondani, hogy azt a titkot ne keressék a levegőben, mert azok bizony csak magyar szavak. Legalább kettő biztosan magyar eredetre vall és ezzel egyszersmind a hun-

*) Attila azonban minden kételyt kizáró gót deminutiv forma: *atta* (a m. apa) s egy viszonylik Attilához mint *vulfa* (a m. farkas) *Vulfilá* hoz (= Ferkó; tehát mai sváb nyelven: Wölfle, Wölfe.) V. ö. a Totila s hasonló ó-germán tulajdonneveket. (Balamir, Gelimir etc szintén gót nevek. Attila tehát: apó. A gót katonák t. i. egy czimezték, mint 1849-beli honvédek Bem apót. Ebből is látható, mily hű Priscus előadása, hol semmi nyoma Attila állítólagos esűf jellemének.

magyar rokonság fontos új támpontot nyerne; néha bizony a hunokhoz legközelebb álló középkorban általánosan elismert tény voltaképen nem is szorulna többé arra, mihelyt csak valahára elhatározza valaki ép és magyar szemekkel átkutatni az ó-germán irodalmak idevágó iter vastumát.

Nálunk Szabó Károly és egyáltalán a kolozsvári iskola érdeme, hogy legelőször figyelmeztettek behatóbban, (de eddigelé jórészt csak Thierry nyomán), az Eddára s a rokon irodalomra, miután Venczel G. annak idején elég érdemes intőjével még 1850-ben előzte volna meg Szabót. De hogyha nekünk magyaroknak szükségképp észak felé, egészen Izlandig, kell vándorolnunk, hogy teljesen átérthessük magyar régiségeinket, akkor másrészt hangsúlyoznom kell azt is, hogy bizony eljött már annak is az ideje, hogy kénytelen az összes külföld maga részéről is hazánkba jöni, hogy alaposan megérteni tanulhassa saját történelmét: Sz.-Márton szülőhelye és Mark Aurél főművének hazája, nem hiába volt tanuja Vulfila gót bibliája létrejöttének, a régi „Gothia”-ban, miként nevezi akkoriban Daciát még Szt. Agoston is (De civit. Dei XVIII. 52.) és nem hiába látta még jóval azelőtt egy Dioscorides középkori standard-művét keletkezni. Még nem eléggé érett az összehasonl. nyelvtudomány, hogy minden fantaszterianak elejét vehesse ezen a téren, hol az archaeologia, ethnologia, philologia stb. különféle ágai egymás házába kapnak. De már is világosan láthatjuk, hogy p. o. a Vulfila hapaxlegomenonja (Luc. 10. 4.) *puggs* (ejtsd: pungs) a. m. pénz, nemhiába rokona a magyar pang, peng, pengő, pénz szótörzseknek. Igen szép esete a véletlennek, hogy az ó-izlandi *skiödapungr* masc., a. m. bőrzacskó (synecdochice) szintén fen-
1547

tartotta ezt a hunno-magyar szót. Az őt helyen előforduló gót *paída* (öltöny), továbbbi *plats* (folt*), *plinsjan* (tánczol) alkalmasint szintén mind hun eredetű szavak.

Nem rossz, hogy annak a nevét, miből ma legkevesebb nekünk van, tőlünk vették a Germanok. Bárcsak Bécsország is csupán etymologiailag vitte volna el.

Egyébiránt a Strassburgi egyetem tanára Bergmann, jelenleg a leggenialisabb Eddaphilolog, ki tudvalevőleg még mint francia tanár Párisban adá 1838-ban legelső anthologiai Eddakiadását (Poemes Islandais állami költségen,) rég belátta, hogy a magyar hagyományok számbavétele nélkül nem boldogul az árja philologia ezen a téren sem. Természetes, hogy csak az amugy is a havasok közt

*) A *plat* törzs per metathesis némileg megfelel a magyar *folt* törzsnek; valamint a *paída* a *pendel*, *bendő*, *buuda* szavaknak, (a német *wampe*, = has, és az ebből származott *wams* = „ujas” analogiájára.) Alant még visszatérek ezekre a fontos tárgyakra. Ezen a helyen még csak ennyit: A f. *puggs-re* (pungr) nézve egy anonym (és ezért csak kivételesen) ritka tudom. értéke miatt nagy köszönettel tudomásul veendő figyelmeztetést kaptam a tavasszal a localis postán. E szerint *punga* székely tájbeszédben is a m. pénzacskó. Ez a valóban érdekes hunszékely erekye felér egy egész tudós könyvtárral! Szász Béla t. collegám kapcsolatban az előbbivel sziveskedett egy marosvidéki karácsoni régi rigmust közölni velem, melynek nemcsak egész szerkezete, hanem homályos értelme is igen ősi eredetre vall:

*Apám a szakállát félválra vetette,
A mi kicsi esze, a pungába tette,
A punga zsiros volt, a kutya megette:
Ott bizony hadd egye, ha ő oda tette.*

Kriza Vadrózsáihoz csatolt idioticonja fájdalom nem ismeri ezt a szót. Vajha a székely régiségeket összegyűjtenék valahára alaposan, mielőtt a fekete gyémántok százának áldozatul esnének. Az asszonyok voltak mindig a népköltés hű őrei; a derék székely asszonyoktól várjuk tehát ma is a hunno-magyar Attila-eposz netán még meglevő utolsó romjainak megőrzését!

legépebben fennmaradt székely traditiók jöhetnek itt tekintetbe, legelső sorban. Tehát nem a jórészt német-, szláv-, rácz vegyülékén a nyugotibb részekben p. o. még a Hortobálynak se szabad törni fejünköt (levén Hortobágy a. m. „Hartbach“ több helység neveken Erdélyben is,) hanem egyelőre, és pedig a periculum in mora szem előtt való tartásával, csak a Székelyföld távolos vidékei. Közeledik az európai vasutak nagy hálója és kiszija a tősgyökeres magyar népköltő tiszteletreméltó ősi traditiók legutolsó nedvét is, Offenbachiadákat töltvén a kiszáradt erekbe. (Minap kértem egy háromszéki leányt, nőm szobaleányát, hogy énekelné el a Megétett Jánost, azt a székely Edwárdot, melyet Schott Vilmos nagy bámulattal fogadott nem rég s nem is győzte dicsérni; a leány némileg sértett hangon válaszolá, hogy az afféle trágárságokat ismeri ugyan, de nem énekl; a „Blaubart“-ból ellenben folyvást énekelte gyermekeimnek, a mi ellen azonban részemről tiltakoztam. Ismétlem: periculum in mora. . . (Hogyha előirányozhattak a székely lófaj fenntartása érdekében egy összegecskét, vajjon nem adnának illetékes körök a székely népballadák érdekében is egy néhány garast?... Alkalmos fiatal erőt, ily missióra valót, nevelt a kolozsvári iskola nem csak egyet.)

Legyen szabad Bergmannak hozzám intézett egyik legközelebbi terjedelmes leveléből a következő helyet kiemelni: „ . . . Azt hiszem, tisztelt collega . . . sőt teljes meggyőződészem, hogy valamennyi európai cultur-ország igen kíváncsi (begierig) ily módra bevezettetni alaposan és competens emberek által a magyarba. Hogy ne említsek többet, az önök eruditójától várjuk az érdekes közleményeket Ethele királyról; de még pusztá gloszologiai felvilágosításokkal is nagy szol-

gálatot tennének a philológiának. Fiatal koromban sok darabot fordítottam Márton József magyar olvasó könyvé-ből s valóban sajnálom, hogy stb.“ Nem szorult bővebb fejtegetésre, hogy Kriza korszakot alkotott gyűjteménye után is sok régi kincset lehetne még összegyűjteni, s ebből a szempontból óhajtanám többek közt a kolozsvári bölcsész. karunk hirdette germán philologiai 1880—81-ki pályakérdést is felfogva látni.*)

De másrészt hazánkban se felejtse historicus, vagy összehasonlító nyelvész, vagy magyar philolog, hogy az ő utja még a Hekla tövén sem érhet véget, mert hiszen az *Atlamál hin Groenlenzku* csak onnan vette nevét, hogy Groenlandban, valamint a mai Boston vidékén a 10. százban megtelepedett normanok már az antecolumbusi Amerika szűz barázdáin énekeltek Attila tetteiről ezeket a régi dalokat, melyek néhány száz évvel azelőtt bejárták volt egész Európát, midőn széltiben viszhangozt tőlük a Vandalok Vandaluzia birodalma (a mai Andaluzia) Europa legmelegebb éghajlata, valamint a régi Karthagó romhalmaza; midőn egyaránt ismeretesekek voltak a fekete tenger partjain, ugymint Gothland éjszaki szigetén.

De mihelyt erre az egyedüli helyes utra térünk, az a nagy nehézség áll elénk, hogy az Edda talán a világ leghomályosabb könyve. Halson Erik a 17. száz egyik tudós költője tiz évig törte fejt a csupán 26 kis strophára terjedő Hrafnagaldr Odhins cz. Edda-éneken s bevallá, hogy még sem érti. (A kopenhageni nagy Edda-editió szerkesztője is kiemeli, hogy 4 teljes hónapot fordított

*) Ki van tűzve 1881-re: 100 frt jutalom netán még felfedezhető székely Attila-hagyományokra és azoknak, az Eddabeliekkel s rokon tradiókkal való összehasonlítására.

erre az egy darabra.) Tegyük hozzá, hogy egyetlen egy, noha meglehetősen terjedelmes és teljes codexben maradt reánk az Edda. És hogy mily állapotban van ez is, hadd mondja el a hazai philológiai körökben eléggé ismeretes Thomsen Vilmos egyet. tanár (ki Kopenhágában magyar előadásokat is tart!) tavaly hozzám intézett levelében: „Es existirt bis jetzt keine photograph. nachbildung davon; um etwas daraus photographiert zu erhalten muss man sich an die grosse königl. Bibliothek (Director Dr. Ch. B...*) wenden. Doch wird es nicht leicht sein eine gute photographie zu erhalten, weil das pergament theils (wie in allen alten isländ. hss.), die in den räucherigen isländ. bauernstuben aufbewahrt gewesen waren, sehr dunkel theils unheilbar bucklig, u. verkrümmt ist, in folge dessen wahrscheinlich die concaven partien in einer photographie ganz schwarz hervortreten werden.“

Fehérrel fehérre nem lehet festeni. Az Eddával is csak úgy van az irodalomtörténelem, mint hajdanában volt a nyelvtudomány bármely nyelvvel. Összehasonlító elv alkalmazása nélkül semmit se látunk. Csak most, midőn már lassacska az összehasonlító irodalomtörténelem is kezdi kinőni magát, s mindaz, mit az angol *folklore*-nak nevez**) kezdik alaposan az Eddát is érteni. Itt is újból Holtzmann Adolf érdeme, (e nagy tudósé, kinek nyájás arcát látom, 4 semestert

*) Olvasatlan név. Bruun?

**) Utóbb ez új tudománynak külön organumai keletkeztek Angliában, Amerikában, valamint Déli-Afrikában is. (Captownban a Miss Lloyd szerkesztette „Folk-Lore-Journal“.) Párisban szintén egy évvel a miénk. (Ö. I. L.) után 1878-ban a Rolland E. alapította Mélasine kítunő szaklap, mely fájdalom, ugyanaz év végén megszűnt.

töltvén lábainál valami 14 évvel ezelőtt,) hogy a formális oldalát a kérdésnek egyetlen egy bátor kardesapással megoldotta: közös eredetű smrti költést ismervén fel az összes Eddában, ugymint rokoniban. Ilyen smrti-költészet (t. i. egyedül szájbéli hagyományon alapuló) volt a legrégibb Attila-költészet is; de egyáltalán a hún is; nem azért mert, — hanem — noha elveszett. Mert bizony szóbeli hagyomány ott, hol sok ezer év jön tekintetbe, biztosabb a — koromnál, vagy alizarinnál. (Holtzmann p. Sigfridet a Mahábhárata herosával Karnával bizonyítottá identicusnak.) Alig van európai nemzet, mely az ily alapon keletkezett nagy Attila-eposznak legalább egy vagy más epizódját, legalább reflex-költevényekben nem tartotta volna fenn. Még a lengyelnek is megvan az ő Walthariusa. Egyedül a székely, ki pedig méltán vallhatja huneredetűnek magát, lenne az, ki az ő saját hagyományait meg nem őrizte volna? . . . Kérdem, ki kereste komolyan, a modern tudományok eszközeivel felfegyverkezve? . . . Legyünk őszinték; eddigelé megelegedtünk jobbára csak a középkori szerzetesek koholmányaival, kik, úgy látszik, Hieronimusból és a többi szent atyák pia frausából készpénz gyanánt csempészték be a magyar nép hagyományai közé a morális meséket, valamint mai nap az operette-sáresatornák elárasztják a régi egészséges népdalokat.

Moger p. néz. sz. csak Hieronimus Gomer scythája lehet beváltással stb. Legegyügyűbben jártak el Szent-István korában a többnyire bajor származású szerzetesek, kik a már elkorcsosodott germán népmondanak egyes pikanteriáit bajor-felnémet világitásban tukmálták rá a magyar historiára; ilyen töbteket közt „magyar Miska“ is, a német nemzeti

véd-szent!*) Azóta hemzsegett a magyar nyelv felnémet teljesen bejavar elemektől. Hogy mily könnyen lehet messze vetni a súlyköt az összehasonlításnál, mindnyájan tudjuk, de abusus non tollit usum. A mit másutt „aesthetikai permutatio“-nak neveztem, csak azt vehetjük itten biztos delejtűnek; akkor aztán nem fogunk tévutra kerülhetni. Az összehasonl. irodalomtörténelem modern korphaeusai s többi művelői ellenben (Müller Miksa, Liebrecht, Sabatini, Gubernatis, Rolland, Gaidoz stb.) nem ismerik, vagy nem alkalmazzák azt az egyedüli helyes elvet, mely szerint: soha se szabad tartalmat tartalommal összehasonlítani! Nem látják át, hogy azzal a tudományt pusztá tárgymutatói combinatió-vá alacsonyítják le; s csakugyan, az említettek idevágó művei csupán arithmetice jöhetnek tekintetbe, a tudomány előtt csupán adathalmaz gyanánt szerepelhetvén, melyet egyébiránt nagy köszönettel fogadunk egyelőre.

A valódi összehasonlítás formát formával hasonlít össze; tehát: első sorban aesthetikai. (Valamint a jövő szövegkritikája se lehet más,**) már t. i. a magasabb szövegkritika, miután az alsó mindig egy és ugyanaz a kiegészítő része a palaeographiának s több effélének.) Tehát lehet a mythosi, illetőleg heroicus eposzokból is fölötte nagybecsű *történelmi* conclusiókat vonni le; csak hogy ehez a f. e. külön kulcs kell. Például: a nagy Theodorich (Detre) folyvást kapcsolatban Attilával szerepel, noha ennek csak halála után született néhány hónappal (455)

*) Ellenben a szarvas üldözése historiája, mely Szomenusból van szó szerint véve (s Jordanesnél is előfordul) régi hunno-gót mondán alapulhat.

***) L. Brassai S. német értekezését „Aesthetische kritik“. (Fontes Comp. Litt. Univers. Vol. III. 1880.)

s soha se volt a hunok hűbérese, — hanem már az ő idejében inkább megfordítva volt. Hogy ha már most a történelen a dalt csak mosolylyal utasítaná vissza, mint mesét, mint a melylyel tovább törődnie nem kellene, akkor bizony épp oly nevetséges, mint elhamarkodott eljárást tanusítna. Mert ez a mese csak annak szolid bizonyítéka, hogy a keleti gótok mily intim viszonyban voltak Ethele királyhoz stb. Egyáltalában a régi népköltészetet ilyenmő anachronismusait (melyeket az anthropomorphismus analogiájára inkább chromomorphismusoknak lehetne nevezni,) igen is fontosoknak kell elismernünk. A felhozott esetben a nevek véletlen azonossága okozta a cserét és az aesthetikai permutatio inkább csak külső: az a tény t. i., hogy az egész ezer évek talán legvérengzőbb ütközetében Attila egyik ellenfele, a nyugoti gót király, ki elesett, szintén a majd legnagyobb birre vergődött Theodorich nevét viselte, — egyedül ez okozhatta a felcserélést. De azért a tanuság, melyet a komoly historikus vonna le ebből, nem vész kárba.

Visszatérve tulajdonképp tárgyunkhoz, az Eddához, megjegyzendő, hogy Attila élete, dicső sorsa, óriási személye, melyet, mint minden nagyot ezen a világon, oly egyszerűnek és szerénynek mond az a görög szemtanu, kinek nálunk hálából meg kellene legalább szoborban örökíteni és popularizálni emlékét, oly tragikus volt, hogy az Ulfilas földieai azonnal az ők praehistoriai hasonló tartalmu dalaikba felvették. De hogy ez az akkoriban még szájbéli „népkönyv“ Attiláról első sorban csak hűneredetű lehetett, az, gondolom, nem szenvedhet kétséget. Irni a hunok tudtak, ezt az Atlamét is világosan mutatja; de költeményeket felírni, arra nem vetemedtek, épp oly szegényes eljárásnak tartván azt, mint a Germanok, és az ősi Hinduk.

Erre a tényre egyik igen világos bizonyíték többek közt az ó-izlandi Egilssaga: a nagy betyár-szkald Egil életunalmában rábírja saját gyermekleányát, hogy éhen pusztuljanak el ketten, házukban bezárkozván. Bújában a vitéz legutoljára énekel még egy szép nótát, mely anyyira megragadja saját leányát, hogy ez runapálczára kezdi vézni. De hogy elvégezhesse a nehéz munkát, megszegi a fogadást és iszik egy csepp tejet. Erre a vitéz azt mondja: mégis csak kár volna, hogy elpusztuljon az énekem, azaz csak írásban szálljon az utókorra; tartsunk tehát még egy lakomát, s énekeljük el a szomszédoknak. S így is történt, a költemény meg van maig, a szájhagyomány legbiztosabb útján.

Hogyha a mondottakat hazai modern viszonyainkra alkalmazzuk, akkor talán szabad lesz gyanítani, hogy a székely-hun hajdani smrti-költésnek Attilára vonatkozó hagyományai még nem pusztulnak el mind; tudományos állásponttól annyi-vel is inkább jogosult ez a feltevés, mivel az Attila-eposznál sokkal régibb smrti költés is tartotta fenn magát, az eddig csupán gál(gael)-nek ismert f. e. Edwardban. De soha se szabad az esztetikai szerepserét ily kutatásoknál szem elől téveszteni; esetleg t. i. Attila az Árpád, Mátyás neve mellé rejtőzhetett, vagy Zrinyie mögé stb. stb. A nevek, számok, helységek stb. mindig közönyösek. A kérdés, ismétlem, csak az lehet, hogy a formális esztetikai közös vonásokat felismerhetni-é? Archetypon és másolat nem azért függők egymástól, mert egy anyagból kellene készülve lenniök, hanem csak azért, mert közös a compositiójuk.*) Csakis a

*) A nagy Nibelungentragediában valamennyi (régibb variánsokban) az alapeszme tudvalevőleg korántsem a szerelem átka, hanem

formára kell vigyázni, s kerülni a külföldön divatos „összehasonlítást“, mely nem is az (comparatio), hanem csupán csak (kényelmes) egymásmellé állítás (juxtapositio.)

Már a f. töredékes megjegyzésekből is kitetszik, hogy Thierry*) mennyire té-

csupán az aranyé. A Normannok aranyszomja mindig hírhedt volt. Az ó-izlandi nyelven reánk maradt compositumok gull-al (=arany) több mint ötvenre mennek. A gótban megfelel a gults szó. Most már csak annál bizonyosabb hunnak mondható a gót puggs vagy pugg, (ejtsd pungs) mely talán még az erdélyi-dak tulajdonnév Pungur-ban is fenntarthatta magát, (mi aztán körülbelül annyit jelentene, mint tőkés, vagy bankár, vagy modern börze-nyelven: — „Goldmann.“) Avagy rá volna erőszakolva a magyarra? Miután a gót anlautban a p el van ismervé etymologiai nonsensnek, valamint felnevet szájban a megfelelő q, ph, valahonnan csak kölcsönözve kellett lenni e gól szónak. A görögből nius véve, a latinból sem; maradna tehát hátra a szláv, vagy hún. Kérdés, hogy e kettő közül melyikre fér rá legkevesebb kényszerrel? — A szlávban nem lévén meg a törzs, marad hátra a hunno-magyar nyelv. . . . . Csak utólagosan veszem észre, hogy A. DE CIHAC, Dictionnaire d'etymologie Daco-Romane (Francf. 1879) ez. művében, mint oláh szót tárgyalja ezt a szavunkat s miután összehasonlította a (néz. szer. magától értetődleg csak gót uton) a modern szkandináv nyelvekbe, meg (az ugynev. kelta útján) a francziába (patois: pouque = poche) átment formákat, kénytelen hozzá tenni: „l'etymologie du mot est obscure“ Diez D. II. 55. Dief. G. W. I. 338. II. 756 Miklos. Lex. paläoslov. gr. lat. Vind. 1862—65. 764.) Egyébiránt igen jellemző, hogy az éppen az ófn., és kfn. szókinsben is gyéren mutatkozó szó (ófn. phung Gr. III, 341 = marsupium: kfn. bunge; punkelin, bérnbunge; büngel; punken, ige; punkel.) melyet még az agsz. is ismer, csupán a skandináv nyelvekben és az — oláhban szerepel legélénkebben. Ez a tény is csak a hunno-gót eredete mellett szól. Eppen ezeket írva, veszem Schott V. berlini tanár a nagy orientalista több idevágó levelét, melyekre még visszatérek.

*) Ez a név mellékesen megjegyezve, annyi mint Detré, az ó-francia epos Dietriche: Thiéry.

ved, a „Histoire d'Attila et de ses successeurs“ cz. művéhez csatolt (?) Szabó K. fordította „Attila-mondákban“ Pest 1864. többek közt, midőn (Szabó fordításában 44 l.) a köretkező conclusiot vonja le: „A hunok emléke, kik pedig csak rövid látogatást tettek a Balt tenger partján, élénk volt Skandináviában. Sokáig Hunalantnak, hunok földének, nevezték ott ezen tenger keleti vidékeit stb.“ Az ó-islandi Edda közös ó-gót bazison nyugszik s Attilát a Skandinávok csak indirect uton vehették, mert különben honnan vehették volna a Detre-mondát a Rajna említését, mely szerves egészé van összeforrvra már az ó-islandi Attilaeposban!

Ily Attilaepos archetyponja tehát csak közös hunno-gót lehetett. Kár, hogy az Eddastudium oly nehézségeknél van kitéve eddigelé: de remélhető, hogy legalább jövőre napfényre lesznek hozhatók a feledékenység sötét bányájában heverő érzetek; értem a hunno-magyar érintkezési pontok aranyját. Ezt kellene aknázni a f. e. czélra; de erre mindenekelőtte magyar Eddára volna szükségünk. Ez pedig épp oly költséges,*) mint egészséget, szemet rontó, azaz hozzadalmas munka, melyre egy ember ereje alig elég.

Legyen szabad ez alkalommal lehető legépebb eredetiben legalább az első részét a nézetem szerint legrégebb Attila-éneknek, melyet a világ ismer, bemutatni; hozzávaló lehetőleg leghűbb fordítással, mely prosodiailag is megfelel, csak annyiban térvén el, a mennyiben az eredeti nyelv tömörségét nem adhatta vissza. (Éz alig egy-két helyen sikerülhetett.) Volna meg csak a hun testvérepsz,

*) Örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy Dr. Szabó Károlynak mint a kolozsvári Alma materünk könyvtári igazgatójának köszönetet mondjak az ó-islandi irod. némely legritkább standard művének gyors beszerzéseért.

legalább a halotti ének közép-magyar nyelvén! Ammianus Marcellinus gróf ő méltósága körülbelől azt méltóztatott ugyan mondani a hun nyelvről, hogy igen homályos és nehézkes, de éppen ebből a kissé gyanús ítéletből következtethetjük, hogy — mennyire hasonlóan csattanós és erőteljes lehetett az ó-islandival; mert a gróf stílje tudvalevőleg a legrosszabbakhoz tartozik, miért is levő ítéletét körülbelől a Juvenalis-féle „Dat veniam corvis, vexat censura columbas“ utján tartom magyarázandónak.

Az Atlamálból ha egyebet nem, legalább azt veheti ki a magyar olvasó, hogy a Hunoknál divatba volt a runairás. Egyébiránt még kézzelfoghatóbb bizonyíték erre a *runa* szónak magának etymonja. Minden arra mutat, elég kézzelfoghatóan, hogy a finneknél is meglevő ez a törzs ru ró, rov a legtisztább *turáni*. (Podhorszky L. magy. akad. tag, Párisban, figyelmeztet néhány éve erre.) Noha általában valamennyi német, angol és skandináv stb. Germanista maig is ezt a szót, mint törzsgyökeres nemzeti germánt imádja, kénytelenek vagyunk az illuziót tönkre tenni. A germán philologia t. i. a véletlenül meglevő hasonló német törzset: gót runi (p. *garuni* = tanácskozás) összezavarta ezzel a hunból, a tárggyal (tehát az ékirással együtt), kölcsönzött runa-törzsszel, mely szó (mi igen jellemző!) még nincs meg Vulfilánál († 388-ban Konstantinápolyban); természetesen, mert ekkor a Hunnok még nem érkeztek a Dunáig — csak pénzök; midőn az Ólt folyamunknak beömlésénél Vulfila püspöki hivata'át viselé, miután még azelőtt (szűkebb hazánkban Erdélyben, minthogy rengeteg vidéket említenek a Dunán innen a források) ültette volna át a gótba a szentirást. Erdély akkor római műveltséggel volt saturálva s talán

egészen, legalább külsőleg, civilizáltabb, mint ma.) A középfelnémet *buochstap* nem akart egyéb lenni, mint ennek az idegen szónak fordítása, mely az ó-izlandi *stafr* m.-nak felel meg: a runa nemzeti elnevezésének, mely éppen a legrégebb Edda-énekekben tartotta fenn magát, többek közt éppen az Atlamalunkban is (Egilss: 770. a.) Ellenben a gót runa, runains (=titok!) egészen más törzs, levén rokona a *rinnan* foly, *garunjo*, erős f.*) =árviz szavaknak. Éz semmi egyéb mint az ujfn. onomatopoeticon, *rinnen*. *Rinnen* ugy viszonylik *raunen*-hez, mint *schlich schlauch*-hoz és semmi köze ahoz a „titokszerű“ (raunen) cabbalisticus „runa -hoz, mely nagyban divatozik minden német irodalomtörténelmi mű első fejezetében! Magától értetik, hogy mindez nem mond ellent Tacitus világos szavainak a Germania hires 10. fejezetében: világos, hogy a germanoknak meg volt saját nemzeti ékirásuk (*stab*); de azért ép ugy tanultak később a Hunoktól, mint majd szinte egy időben a Rómaiaktól is, és vice versa a hun mind a kettőjök-től. Bővebb fejtegetés igen messze vinne ezen a helyen; a magyar olvasó legyen csak meggyőződve, hogy ebben is egy jó darab magyar régiség rejlik, még pedig a legszebbek egyike: nincs nép, melynél ez a szó-törzs oly szép és gazdag változatosságban maradt volna fenntartva mint a magyarban: ró, rovás, ri, rip, ripacs, ír, írt, s-ír? Elég az hozzá, ugy a *pugg* (pengő), mint a *runa* (rovás), kétrend-beli hunno-gót törzs egyszersmind hun-

*) Ezt a gót erős feminimumot maig is fenntartotta néz. sz. a francia nyelv a Garonne nevében, mely árviceiről hirhedt: Toulouse (Tolosa) a G. partján, már a 2. Ch. u. százban az összes nyugot-európai kereskedelem székhelye, 413-ban lett a nyugoti gót birodalom rezidenzija. Itt halmozódott össze a hunno-gót *pugg* (pénzacsokó; és róvás-pálca.

no-magyar: volt tehát hunno-magyar kereskedelem egyrészt, volt hunno-magyar irás másrészt: a két főlényezője a culturának. De azért az együgyű középkoru fraterok lamentatiói után késült krónikások után indulva még maig is barbar nomadnak kikiáltják ezt a turáni, s már mint olyant is az emberiség legrégebb miveltégi forrásaihoz közelebb álló dicső nemzetet.

A GROENLANDI ATLAMÁL
(ATLAMÁL HIN GROENLENZKU)
ELSŐ RÉSZÉ.

Magyar metrikai fordításban

Régóta* rebesgik, regélik emberek híret szörnyettnek, a hősök cselének: Összeállanak hősök, megállapodának*, Hozott is az bánatot a bajnokoknak, De a Giuki egyet nem értő* fiainak is. 5. Döntve volt daliák sorsa, uoha bátran daczoltak,* Rosz tervet készítet Attila, noha volt ravaszága, Maga ejté el magas háza oszlopait, saját magzatait.* Hivatta atyafiait, ünneplésre jönének. Ifjasszony okos volt, volt esze, 10. Atlátott mindent leg-

1. Az asteriscus azokat a helyeket jelöli, melyeknek fordítása saját szövegkritikámon alapul. (Bővebb indokolást valamely német, vagy szkandináv-oroszági szaklapban adok.) A nagy kezdőbetű a veissor kezdetét jelöli. Magától értetik, hogy Holtzmann Adolf Eddája óta a szkaldstropháknak niucs mit keresniök ily régi eposzi töredékekben, minők az Eddadalok. Az Am. eredetije mióta létez (valami 1200 év óta), még nem volt soba sem irva hosszu ep cus veissorokban (a Beovulf, Héliand stb. solidaris versidomában), melyekben az utolsó felsorban logieailag hangsulyozott egyetlen szónak kezdőbetűi az elsőbből több, egy vagy két megfelelő szót követelnek betürimül. A következő jegyzetekben csak a legkirívóbb krit. botlásokra leszek tekintettel. 14. Merem állítani, a nélkül hogy a codexet láttam volna: *fars* mögött a *medium* k-ja kiesset s ez a gy. ige: *fa* (Hávamál 48 stb.) = pingál, mázol. Még Bergmann (130) se tudja, hogy mi tevő legyen ezzel.

ott*, mit azok titokban miveltek* Megszorult a szép nő. testvéreit szeretvén:* Utnak indult a követtség, de királyné nem választhatta,* Küldött hát* rovásfát; de ravasz volt Vingí, Meghamisította utközben*, mielőtt kézbe adta. 15. Attila emberei indultak a Lima öblén át, Mig elértek a hősök éjszakai hazájába: Lett lakoma, lobogott a tűz lángja, Legcsekélyebb eselre se gondolt a gazda s családja, Szívesen fogadék a felség ajánlékait, 20. Fellégsztek itt oszlopra, ott pedig falra. Elejök ment Kostbera, Högni király neje. Erélyes ifjasszony, üdvözölvén vendégeit, Nem különben Glaumvör gazdasszony, Gunnar neje, Kényelmökre készített mindent, ismerte a királyné a vendégszeretet istenét (Sadhr-t*) 25. Högnit hívták meg legelőször is a Hunok, Kézlelőgható eselre nem is figyelt a király. Gunnar monda: ő megyen, ha megy Högni, Högni csakugyan ellenzé minden aggodalmát.* Méhsert hoztak leányok, folyt pazar lakoma, 30. Járt a szaru kézről-kézre, mig megszűnt az ivás, Majd ágyat vetett kényelmesen az

21. Kostbera v. Kosbera (Bergmann magyarázata szer.) „Auswahlbärin“, néz. sz. a m. Osipirin. (Ch)osipirin, ki a Walthariusban Attila felesége! Eredetileg ez is, úgy mint a Vingí követ neve, hún szó lehet. Tudjuk, hogy a tulajdonnevek az ugn. népetymologia befolyása alatt mivé lesznek. (Nömtől a család minap pénz kér, hogy: „utra Mariá“-t vegyen — Ultramarint!) Tulajdonnevek származását egyáltalán ki merné biztosan eldönteni? Egy más feltűnő példa: A Grettisagából (c. 2.) ismeretes vitéz Ónund Ufeiggsson tengeri csatában lábát vesztvén, falábat készítettett magának: mióta Izlandban aztán csak „tréfótr“ (mai angol ny. a. volna m. „tree-foot“) „faláb“, melléknév alatt ismerték. A Normannok inváziói alatt a család a száraz földön is terjedt el; de könnyebb kiejtés kedvéért „fótr“-ból lett, per metathesin, nem-izlandi ajkon: fort, s végül az egész egy — magyar családnév (Trefort, a nagy Eötvös sógoré.)

24. Sadhr (Odhin) nézetem szerint megfelel Saturnus-nak.
1561

udvar népe.* Kostbera okos asszony volt, tudott olvasni runát. Tűz verőfényénél elővette a pálczát, De ugyan figyelnie kellett, mindkét fél érdekében:* 35. Olyan „vad“* runa volt: ugyan vigyázott mit mondjon.* Erre ágyba ment Högni az övéivel. A nyájas asszony szívét szoritá álmom, Ébredéskor tüstént elarulá a hősnek: — Högni, hazulról készülsz, hajts okos szóra, 40. Két szó kész tanács*: készülj máskor! Királyné testvéred runáit olvastam tegnap, Hidd el most az egyszerű nem az ő tanácsára hívtak: Egy az, mit korántsem képzelhet eszem, Hogy a tapasztalt asszony vad runát írjon. 45. Mintha pálczán állott volna, hogy ne induljatok, Sőt jaj hogy ha jöttök: Im e* betű, melynél baja meggyült, vagy más bajlódott vele. — Csalfák mindnyájan* nem értek ily mesterséghez* Hanem semmi közöm vele, mig nincs követelésem*: 50 Feldiszit verőfényes aranyal a fejedelem, Nem félek senkitől, ha mindjárt* vérig sérténének. — De bizony viz ellenében igyekeztek oda, Barátságna meg csak árnyát* ott bizony nem látjátok, Högni érts*! álmodtam az éjjel, ime álmom: 55 Menjetek máskor, vagy menykő anyától tartok: Elli-től!* Látam szemfedődet égni tűzben szikrázva, Magasra lobban a láng, látam tűzben úszni a házat! — Hisz* lenrongy hever szerte szemed előtt, Majd mécsbél* lesz belőle, azért bántott a szemfedő 60 — Medvét láttam morogva mereszteni szemét, Rátörvén Palotánk* oszlopaire.* borzasztón emelé talpát. Ugyancsak* megtámadá* mindnyájunkat, nem mozdulhatánk,* Mégis* a to-

35. Term. techn., talán a m. runa-brouillon?

55. Igen tanulságos verssor. Az eddigi eddaphilologusok kivétel nélkül az *ella* szóban — conjunctiót (vagy) kerestek s mégis hófudhstafiban hitték! Grundtvig is hallgat róla: 246. l.

59. A mécsbél egyik hallgatóm M. O. szerencsés conjecturája.

longás nem volt csekély. termünkben.-- Hisz* közel az égiháboru; lesz kora éjelünk* 65 — De * űn jégmedvével álmodtam! — hisz* itt a vihar keletről!* — Sast láttam ide suhanni sebesen házunkba, Küzdött* körmével békent vérünkkel Egész alakja,* arca Attila! — Hisz tán, tór lesz, vért tüstént látunk: 70 Tudod, hogy álmodott sast vágó marhának tartani, Becsületes ember Attila bármit álmodjál! — Ezzel kettőjök közt megszakadt a beszéd kötele; — Felébredt a másik pár: ugyanaz a példa! Szeget ütött Glaumvör fejébe is baljóslatu álom. 75 . . . . . Gunnárral kettős utra kelni. — Álmodtam: éledeitől megfosztottak, keresztre feszítettek, Ettek a férgek, élve rágtak. A Ragnarök, a világ vége, állt be; mondd: mi váljék ebből? Ingedbe furódott véres kard — iszonyu kép! 80 Melled közepén mekkora dárda! Üvöltött a farkas a világ mindkét végén* — Hisz ott a vizsla türelmetlenül visít,* Kutyaugatás kelevész repülés. — Árviz öntött bé, uszott a ház, 85 Hatalmasan habzó hullám elragadá a padot, Mindkét testvér fényszikét széjjel verte, Nem akart megállani az árviz. hát ez nem jelent sem-

62. Érdekes félreértés keletkezett az eddigi Edda-irodalomban abból, hogy *mu...*-ban nem vették észre a verb. opinativumot. — 68. Ez a verssor az Attila-irodalomnak egyik legérdekesebb erekleje. Feltehető, hogy az ötödik százbeli hunno-gót költők jobban értékelték a hű festéshez, mint a 19. százbeli photographusok s Attilának telát — sasora volt. Előkelő hunoknál divatba lehettek már régen a gót ágyasok. Innen a sok gót tulajdonnév is, néz. sz.

65. Ez dram. vers, néz. szer. Cf. 82.

67. Itt van az Am. hírhedt *crux interpretumja: gra ek.* Talán az ed. princeps csak ügyetlenségéből nézte két szónak az *yrjask med.* infinitivumot? (aetti=eiga,) 88. A pokol fehérnépe boszorkányokat jelent, néz. sz., a nemtőkkel szemben (Dizek.)

75. A lacunát még Bugge se meri betölteni — a codexzel kezében, annál kevesbbé merem én. 1563

mit? Láttam idejönni a pokol fehérnépét* Nem szemérmesesen* öltözve, hivogattak éjjel, 90 Csellet magukhoz csábitgatván folyvást, Mondom valóban: elvált tőled valamennyi jó Díz. — Ez utnak egyszer meg kell lennie, Már késő a tanács, készen lévén mindnyájan, Nem lehetünk ellene, utnak hogy induljunk; 95 Noha bizony sok jel nem jó végre mutat. . . . .

Eddig a költemény első része.

Tér szüke miatt legyen szabad az aesthetikai commentárt két futólagos észrevételre reducálni:

Az Am (s vele megegyező, de néz. sz.) sokkal fiatalabb varians *Atlakvidha*) körülbelől ugy viszonylanék a Nibelungenliedhez mint egy Mastodon mai elephanthoz. A NL Krimbildje az Am-ban Gudhrun, ki nem is áll bosszút testvéreire, hanem testeéréért férjén: Attilán; Högniért (NL Hagene) és Gunnarrért (Gunthere.) Az előbbi 95 első sor körülbelől csak a harmadrésze az egész Atlamálnak; melynek erre nyomban következő második fele, borzasztó tragoedia, kizárólag Attila udvarán játszik s minket magyarokat még közelébb érdekel.

Anyi áll, hogy a két házaspár közt folyt dialogus ritkítja párját a világirodalomban, miért is declamatorok figyelmébe ajánlatik. Tudvalevő dolog, hogy az álomjóslat-költészet az összehasonl. irodalomtörténelem egyik legérdekesebb fejezete. Shakespeare Calpurniája, a NL Krimbildje, az Edda Kostberája és Glaumvörje örökké mintaképei fognak maradni a hitveseknek és háziasszonyoknak; valamint az Am. ezen párbeszéde az összes *matrimonialis költészet* (melyben Petőfink egyetlen modern koriphäus!) gyöngye. Nem csak a NL (lásd Szász Károly fordításában 163. l.), hanem Shakespeare

is (J. Caesar II, 2) ez álomjelenetünknek csak halvány másolatát tartotta fenn, néhol szinte szószierint megegyezvén az Atlamállal.

Végül közlöm az Am. egyedüli autenticius Edda-szövegéből a fordításnak megfelelő darabot. Az antiquából szedett részletek a cod. hézagait jelölik. Több helyen lényeges eltéréseim fordításomhoz csatolt f. jegyzeteimből elég világosan kitűnven, a szakférfik előtt nem szükséges B. szövegét emendálnom; valamint a jegyeket se szükséges magyarázni.

ATLAMÁL . . . . . NZKU.

- Frett hefir avd ófo tha, er endr em gordho* **1.**
seggir samkvodo, sv var nytt festom,
oxto einmali; yggv var theim sithan
oc ith sama sonom Givca, þr vairo sannradhñir.
- 5.** *Scarp oxto scioldunga — scyldoat feigr —*
illa ræz Atla, atti hann tho hyggio;
feldi stoth stora, striddi ser harðla,
af bragdi both sendi, at qvæni brat mðgar.
Horse var hvsfreyia, hvgdka at manviti, **3.**
- 10.** *lag heyrthi hon ordha, hvat their a lavn mæto;*
tha var cant vitri, vildi hon them hialpa,
scyldo em sœ sigla, en stalf ne komscat.
Rvnar nam at rista, rengthi thar Vingi **4.**
— fars var hann flytandi —, athr hann
fram seldi;
- 15.** *foro tha sithan sendimenn Atla*
em fiorth Lima, thar er frœnir bioggo.
Aulværir ortho oc elda kyndo, **5.**
hvgdho vetr vela, er their váro komnir;
toko their fornir, er them fridhr sendi,
- 20.** *hengdho a solo, hvgdhoth that vartha.*
Com tha Costþara*, qvæn var hon Havgna, **6.**
kona kups galig, oc qvaddi tha badha;
glavth var oc Glavmvor, er Gvnnarr otti,
fellecah sathr svithri, systi em thaurf gesta.
- 25.** *Butho thoir heim Havgna, ef hann tha*
heldr fori, **7.**
syn var svipvisi, ef their stn gedhi;
het tha Gvnnarr, ef Havgni vildi,
Havgni thvi nitti er hinn em ræddi.
Baro miøth merar, margs var allz beini, **8.**
- 30.** *for thar fiøth horna, ennz thotti fülldrucðith.*
Hiv gortho hvilo sem them hoget thotti, **9.**
kend var Costþea, kvnni hon scil rona;
inniti orthstafi at eldi liosom,

- gæta varth hon tongo i góma batha,*
35. *varo sva viltar, at var vant at ratha.*
Sþing foro sithan sino thav Havgni, **10.**
dreyathi drottata, dultthi Þess vatki,
saqðhi horsc hilmi, thegars hon rath vacna:
„Heimaa goriz thv, Havgni! hvgdho at
rathom!” **11.**
- 40.** *far er fullvyninn, farthv i sinn anaat!*
reth ec thar rvnar er reist thin systir,
biort hefir ther eigi bothith i sinn thetta.
Eitt ec mest vndrom, mácaeth ec enn hyggia, **12.**
hvæt tha varth vitri, er seydli villt rista;
- 45.** *thviat sva var am sat, sem vndir væri*
bani yccarr beggia, ef ith bralla qvæmith;
vant er stafs vífi, etha valda adhrir.
Allar ’ro ilvdhgar. Qundh Havgni: ácka
ec thess kvnni **13.**
vilca ec thess leita, nema lavna eigim:
- 50.** *ocr mun gramr gulli reifa glóthrvøthv,*
ovmc ec aldregi, thótt ver oga fregnim.”
„Stoptalt mvnoth ganga, ef ith stundit thangat, **14.**
ycr mun astkvnni eigi i sinn theta.
Dreyathi mic, Havgni! dyliomc that eigi,
- 55.** *ganga mun ycr andæris, etha ella hrøthomc.*
Blæio hvgdha ec thina brenna i eldi, **15.**
hryti hárlagi hús mín i gognom.”
„Liggia her linclæthi, thav er litt rækit, **16.**
thav mvno brát brenna, thar er thv blæio sd.”
- 60.** *„Bjorn hvgdha ec her inn kominn, bryti*
vp stocca, **17.**
hristi sva hramma, at ver hrødd yrthim;
mun oss morg hefði, sva at ver mettinn eeci;
thar var oc thravmmon theggi sva litil.”
„Velhr mun thar vaza, vertha ott enemma, **18.**
65. *hvitabiorn hvgdhr, thar mun hregg avstan.”*
„Avrn hvgdha ec her inn flviga at end-
longo hvsi, **19.**
that mun oss drivgt deilaz, dreifthi hann
oss oll bløthi,
hvgdha ec af heitom at væri hamr Atla.” **20.**
„Slátrom sýsliga, síám tha rothro,
- 70.** *opt er that fyr oxnom, er avrno dreymir,*
heilr er hvgr Atla, hvatki er thic dreymir.”
Lokit thvi leto, lítth hver røtha.
Vocnotho velborin, var thar sams dæmi, **21.**
gettiz thess Glavmvor at væri grand svæfna,
- 75.** . . . . . *vith Gvnnarr at fa tvær leithir.*
„Gavrvan hvgdha ec thar galga, gengir thv
at hango, **22.**
æti thic ormar, yrtha ec thic qvigræn,
gorthiz rave ragna; ráðth thv, hvat that væri!” **23.**

* 45. avisat mo.dva csinát hapaxlegomenon! Az eredetiben noha B. szver „neppe” am. banem sui állana. — 15. A ero illdðhgar! energicus külön verssort Ko. mondja. Gyanus férczmú az egeez úrkálás. — 79. A Bugge kijelölte hézag nem áll. 1566

„Blothgan hvgtha ec maki borinn or
serc thinom **24**,

80. — *illt er svefnslícan at segja náðthmanni—,
geir hvgða ec standa i gognum thic mithian,
emiötho vlsfar a endom bathom.*“

„Raccar thar renna, rathaz mioc geyja, **25**.
opt verthr glavnir hvenda fyr geira flavgom.“

85. „A hvgða ec her inn renna at end-
lavngo hvi, **26**.

thyti af thioesti, theystiz ef becci,
bryti fotr yera brólhra her veggja,
gerthit ratn vögja: vera mun that fyr
necqvi.“

27.

„Konor hvgðac dasthar coma i nott
hingat, **28**.

90. *verit vart lvnar, vildi thic kiosa,
bythi ther bralliga til beckia sinna:
ec qveth afima ordhnar ther disir.*“

„Seinat er at segja, sva er nu rathit, **29**.
forthvema fcr tho, altz tho er fara aellath;

95. *mart er mioc glicligt, at munim scammeir.*“

Legvégül inkább csak curiosum ked-
véért, iktatom még ide a Simrock híres
német fordításából (még pedig az 1874-ki
„fünfte verbesserte auflage“-ból) az Am.
első 2 stropháját:

1. Die welt weiss die untat, wie weiland männer
Huben rat zu halten, u. den heimlichen vorsatz
Mit schwüren bestärkten. Sie selber büssten es
Und die erben Ginkis, die arg betrogenen.

2. Die fürsten erfasste ihr feindlich geschick.
Übel beriet sich Atli bei aller klugheit:
Die stütze stürzt' er sich in streit mit sich
selbst,
Er sandte schnelle boten, dass seine schwäger
kämen.

A hány sor, annyi hiba, illetőleg kan-
csal kifejezés!

Dr. MELTZI HUGÓ.

89. Az itten kijelölt hézagnak nincs semmi alapja.

PETŐFIANA.

XXIX. (60.)

MON BERCEAU

(Imitation.)

ICI fut mon doux berceau
Voilà bien la vaste plaine

Où le regard se promène
Sans heurter mont ni coteau.
Je reconnais la fontaine
Témoins des mes premiers jeux.
La maison, de cris joyeux
O ma nourrice! était pleine.
Il me semble entendre encor
Résonner la chansonnette:
Grillon de mai, grillon d'or,
Grillon dans l'herbette.

Un jour d'ici je partis
Encor dans ma tendre enfance.
J'étais alors des petits.
Je suis à l'âge où l'on pense.
Et vingt ans, vingt aus ont fui! ...
Que de soupirs! d'espérances!
Que d'échecs et de souffrances!
Et que de trouble aujourd' hui!
J'étais mieux chez ma Nanette.
Le temps s'envole, il a tort ...
Grillon de mai, grillon d'or,
Grillon dans l'herbette.

Gais compagnons d'autrefois,
Vivez-vous? Dans le village
Reconnaitrai-je un visage?
Reconnaitra-t-on ma voix?
Hélas! tout autres nous sommes.
Mon esprit comme un oiseau
Sautant de branche en rameau
Se souvient des lieux, des hommes,
De tout un passé qui dort
Au fond d'une ombre discrète:
Grillon de mai, grillon d'or,
Grillon dans l'herbette.

Je me revois, jeune enfant,
Bondissant à droite, à gauche.
Tout glorieux je chevauche,
Dans un flageolet soufflant.
Mon petit cheval de race
(Qui n'est autre qu'un bâton.)
Aux accents du mirilton
Piaffe et ne tient plus en place.
„C'est l'heure, allez boire! Encor!
„Hop! Retour. La paille est prête.“
Grillon de mai, grillon d'or,
Grillon dans l'herbette.

Mais le jour a disparu:
Du soir a tinté la cloche.
Le petit cheval de poche
Comme son maître est recru.
Sur ses genoux ma nourrice
M'attire tout sommeillant.

Puis murmure d'un ton lent
La cantilène propice.
Dans ses bras l'enfant s'endort
Et confusément répète:
Grillon de mai, grillon d'or,
Grillon dans l'herbette.

Genève.

AMIEL.

XXX. (61.)

LE REMORDS.

DANS l'océan du ciel la lune prend son bain.
Le bandit est debout, triste dans la clairière.
Lourde sous la rosée est l'herbe du chemin
Et du bandit, mouillée et lourde la paupière.

Appuyé sur sa hache il se parle: „Pourquoi
En être venu là? qui donc nous pousse au crime?
Tu ne m'as conseillé rien que de bon, à moi,
Pauvre mère! et pourtant ton fils est dans l'abîme.

J'ai quitté la maison, la seule où fût la paix,
Et j'ai pour des brigands fui la mère qui m'aime,
Depuis ce temps, je rôde à travers les forêts,
Effroi du voyageur et honte de moi-même . . .

Lâcher mes compagnons sur l'heure il n'est
plus temps.

M'en retourner chez nous maintenant? pour
quoi faire?

La mère est morte et la maison sans habitants
Tombée. — Allons gibe!, tu feras mon affaire! “

Genève.

AMIEL.

XXXI. (62.)

ALESSANDRO PETŐFI. FOGLIE DI CIPRESSO sulla
tomba di Etelke (Czippus-lombok Etelke sirjárom)
Traduzione di G. GASSONE Socio onorario della
„Petőfi-társaság“ di Budapest. Sono trentaquattro
canti, una splendido ciclo de poetiche preziosità,
che il grande Poeta dell'Ungheria consacrò al
primo suo amore, ad Etelke Csapó, giovinetta
morta improvvisamente a quindici anni. — E
pochissimi finora ne furono tradotti in italiano,
e per la più parte sulle traduzioni tedesche del
Kertbeny e dell'Opitz, o sulle francesi del Des-
bordes-Valmore e dello Chassin: cosicché questa
traduzione del Cassone ha il pregio singolare di
essere integra e condotta direttamente sul testo
magiaro. — Precederà ai canti una notizia in-
torno al primo amore del Poeta, la quale varrà
a correggere molte inesattezze, che a questo
riguardo si ripetono tuttora in Italia. — Il fa-
vore che ottennero altri saggi di traduzioni già
pubblicati dal medesimo traduttore, ci fa sicuri
che anche questo volume sarà bene accolto. —
1569

Noto, Novembre 1880. — Francesco Zammit. —
Condizioni. Sarà un elegante volume elzeviriano,
stampato con caratteri nuovi, e costerà L. 2,50
a coloro che sottoscriveranno la modula seguente
e la spediranno, prima della pubblicazione, alla
Tipografia Zammit in Noto. — Dopo pubblicato
il volume sarà messo in vendita per L. 3,
oltre alle spese postali. . . etc. (Prospectus.)

S Y M M I K T A.

ISLÄNDISCHES TANZLIED.

— Ineditum. —

DANZKVAEDHI.

THAR sé eg víðha thrjár stúlkur sunnan meðh á
meðh línsuvntur langar og léreptin smá
thadh er stúlkun mín, sem á undan ríðhur,
hún ber guil og festi og spennur ofan á bélti
gullhladh um enni, sem vel sómir henni.
hún vill ekki sitja nema á silfurstóli
hún vill ekki ganga nema á gullspöngum;
hún vill ekki sofa nema á vnanadúni
hún vill ekki liggja nema á linkodda
hún vill ekki drekka nema vín vaeri
og sjálfur riddarinn baeri.
groenklædd og rauðhklædd hleypir hún um teigana,
altir vilja their eiga hana
en ekki skulu their fá hana
thó them líst á hana.
silki er hennar sokkaband,
sjálfur skulu their leysa
leysi sá sem leysa kann
thad er hinn ungi hoffmann.

Reykjavík.

STEINGRIMUR THORSTEINSSON.

IZLANDI TÁNCZDAL.

— Kiadatlan. —

Im három leányka, délről a folyam partján
lovagolva
— hosszú lenkötő mindegyiken, finom fehérnémű —
Ez az én babám*), a ki ott elől lovagol —
Arany a nyakláncza és csattja az övéen —
Arany a fejdisze; beh jól áll neki —
Nem akar másként járni, csak arany csattal —

stúlka = staulpa (cf. stauli, m.) neve-
zetes szó, voltaképpen a. m. „leányka.“ Az egész
költemény sajtáságos vegyüelke látszik lenni el-
homályosodott ősi mythologiai célzásoknak és
játék- (társasági-) költeszetnek; még pedig pro-
zában (3), de ősi technikában is (szép epikai hosszú
verssor 2: ler, lan, lin.)

M.

1570

Nem akar másként alunni, csak hattyú tollan —
 Nem akar másként pihenni, csak lepárnán —
 Nem akar mást inni, csak bort —
 És a mit a lovag maga hozott neki —
 Zöld és veres ruhájában lovagol a réten —
 És valamennyien utána megvárognak —
 De bizony nem fogják meggyerni —
 Akár hogyan szeretik. —
 Harisnyája selyem —
 Egyedül ő tudja feloldani. —
 Oldja fel a ki tudja —
 Im, ez az ifju udvaronc!

DER ROSE DANK.

In grasses hütle schimmern
 Ein röslein sah ich rot,
 Gebrochen und verlassen,
 Verschmachten in den tod.

„Du sollst nicht also sterben
 „Und ganz verlassen sein,
 „Du arme welke rose.
 „Verzehrt von heisser peim.“

Ich sprach's und schöpfte wellen
 In blanken glaskrystall:
 Die rose trank und kühlte
 Darin die schmerzen all.

Dann hob sie frisch die blätter
 Und dankte süß und hold:
 „Für deine that, mein retter,
 „Nimm armær düfte sold.

„O, wenn ich nicht empfände,
 „Geraubt von meinem baum,
 „Der trennung bitt'res mahnen,
 „Ich hauchte klagen kaum.

„Nun will ich atmend strömen
 „All' meine süßigkeit,
 „Für dich, bei nacht und tage
 „Zu deinem dienst bereit.“

„Nun sterb' ich nicht verlassen,
 „Nein, hauche hin den duft,
 „Bis mich verwelkt, entblättert
 „Empfängt der erde gruft.“

London.

FRIEDR. MARC.

THE ROSE'S THANKS.

(From the German of F. Marc.)

AMIDST the grass half hidden,
 A red rose I descrie,

All faded, crushed and broken
 And cast away to die.

„I leave thee not to perish
 „Poor withered flow'ret sweet,
 „Nor yet in pain to languish
 „Here in the summer heat.“

I said, and poured out water
 Into a crystal cup.
 She cooled her fever in it,
 Und drank the liquid up.

Her leaves then freshly raising,
 Te rose did sweetly say,
 „A thy saviour, for thy service
 „Let my poor essence pay.

„Oh, but that rudely sundered
 „From parent stem, I grieve
 „The bitter separation,
 „I scarce a sigh would heave.

„Now sheathing fragrance round thee,
 „My sweetness all shall flow,
 „By day and night to serve thee
 „And pay the debt I owe.

„I die not now forsaken,
 „No, no, for thee I breathe
 „Till leafless, pale and withered
 „I rest the earth beneath.“

London.

FRED. RUSSELL.

BIBLIOGRAPHIE.

Enthaltend nur diejenigen vergl. litterar. nova u. a. werke, welche der redaction zugeschiedt worden sind und ev. besprochen werden sollen.

99 (239) *De Gubernatis* A. Il Manzoni ed il Faurel studiati nel loro carteggio inedito. Seconda ed. con l'aggiunta del testo francese delle lettere del M. e dei ritratti incisi di Alessandro M. e di Claudio F. — Roma Tip. Barbèra 22 Maggio 1880. gr. 8°, 355.

100 (240) *Jochumsson* M. Vig Snorra Sturlusonar. Nöttina mill; 22. og 23. Septbr. 1241. Kvaedhi eftir M. I. Önnur útgáfa. Eskifirdhi, Á Kostnadh Jóns Olafssonar. Prents m. „Skuldar“ Th. Clementzen 1879. kl. 8° 24. [Mit vorrede von J. Olafsson.]

CORRESPONDANCE.

A szerkesztő gyengékedése miatt, a novemberi kettős szám, melyhez van mellékelve a f. félévi czimlap, még csak néhány nap múlva küldetik szét.

Felelős szerkesztő: DR. MELTZL HUGÓ.